

Bokanmeldelse

Peter Sohlberg og Håkon Leiulfsrud (red.)

Theory in Action. Theoretical Constructionism.

Leiden og Boston: Brill 2017, 203 s.

ISBN: 978-90-04-31417-7

Gunnar C. Aakvaag

Professor

Universitetet i Tromsø

gunnar.c.aakvaag@uit.no

I 2010 ble norsk sosiologi i regi av Norges forskningsråd evaluert av et internasjonalt panel ledet av den svenske sosiologen Göran Ahrne. En hovedkonklusjon var at det trengs mer teoretisk orientert forskning rundt sosiologiens kjernesporsmål for å holde faget samlet og levende. NFR fulgte opp med å utlyse penger til prosjekter som skulle bidra til dette. Et av prosjektene som fikk penger, var «Sociological Theory and Practice Revisited», ledet av Håkon Leiulfsrud og Peter Sohlberg ved NTNU. (La meg for ordens skyld nevne at jeg er med i ett av de andre prosjektene: «Institusjonell endring i demokratiske samfunn».) Prosjektet har samlet hovedsakelig norske, men også noen skandinaviske og amerikanske sosiologer til seminarer, workshops og ph.d.-kurs. Dette har i sin tur resultert i boken *Theory in Action. Theoretical Constructionism*, redigert av Sohlberg og Leiulfsrud, med bidrag fra sentrale deltagere i gruppen (enda en bok er på gang).

Boken består av 11 kapitler skrevet av ni norske og to svenske sosiologer som tar for seg en rekke ulike aspekter ved sosiologisk teori og teoretisering. Her følger en kort oversikt. I kapittel 1 gir redaktørene en presentasjon av bokens innhold knyttet til nøkkelbegrepene teoretiske operasjoner og konstruksjoner. I kapittel 2 hevder Richard Swedberg at begreper har en viktig «heuristisk» oppgave i starten av forskningsopplegget når forskeren skal komme på sporet av og forstå (nye) sosiale fenomener. I kapittel 3 argumenterer Willy Guneriussen for at sosiologer ikke kan sette en «objektivistisk» epistemologisk og metodologisk parentes rundt aktørers hverdagskunnskap da denne har en konstituerende rolle i sosialt liv. I kapittel 4 foretar Pål Strandbakken en diskusjon av Webers idealtyper særlig rettet mot hvor kontekstspesifikke de er. I kapittel 5 diskuterer Leiulfsrud og Annick

Prieur hvordan klassebegrepet kan operasjonaliseres og måles empirisk. I kapittel 6 oppfordrer Ragnvald Kalleberg til mer fokus på spørsmålene i sosiologiske forskningsopplegg, samt for viktigheten av konstruktive og normative spørsmål. I kapittel 7 hevder Göran Ahrne at kontrafaktiske spørsmål burde spille en større rolle når sosiologer teoretiserer sosialt liv. I kapittel 8 argumenterer Roar Hagen for abduksjonens (slutning til beste forklaring) betydning når sosiologer konstruerer nye teoretiske redskaper som svar på empiriske utfordringer. I kapittel 9 foretar Mette Andersson en sammenlignende analyse av teoriens og teoretiseringens forskjellige plass i to kvalitative forskningsprosjekter hun har gjennomført. I kapittel 10 gir Willy Martinussen en oversikt over ulike måter sosiologer forklarer sosiale fenomener på. Og i kapittel 11 foretar Peter Sohlberg en analyse av Mertons idé om mellomnivåteorier der han viser at Merton i praksis ikke alltid selv etterlever sine teoretiske anbefalinger.

Tross det store mangfoldet i temaer og perspektiver er ikke boken altfor plaget av «antologisyndromet», altså mangelen på enhet. Rett nok holdes den ikke sammen av noe felles empirisk objekt eller teoretisk rammeverk, men flere røde tråder binder boken sammen.

Den første er en *praktisk* tilnærming til teori, noe som også fremgår av bokens tittel. Boken er således ikke et bidrag til den abstrakte diskusjonen om likheter/forskjeller og styrker/svakheter ved forskjellige teoretiske systemer som kjennetegner så mye sosiologisk teoridebatt. Tvert om, med et lite unntak for Guneriussens kapittel, som tar for seg et klassisk samfunnsontologisk tema (hverdagskunnskapens konstitutive betydning for sosialt liv), er alle kapitlene opptatt av det redaktørene i innledningen kaller teoretiske «operasjoner» og «konstruksjoner», altså hvordan teori konkret gjøres og brukes: hvordan man utvikler, anvender, operasjonaliserer, tester, kritiserer og reviderer sosiologisk teori. Med Kierkegaard kunne vi si at bokens tema er teori som «vorden» (aktivitet) og ikke «væren» (system). Her er inspirasjonen fra Richard Swedbergs begrep om «teoretisering», mest systematisk presentert i boken *The Art of Social Theory*, tydelig. Swedberg er da også deltager i forskningsprosjektet, hans kapittel kommer først i boken, og han blir referert til i flere av de andre kapitlene.

Den andre røde tråden er hva vi kunne kalle en *empirisk* tilnærming til teori. Med det mener jeg at boken er opptatt av teori og teoretisering som ledd i empiriske forskningsopplegg. Vi finner som sagt svært få abstrakte diskusjoner av teoridebattens generelle spørsmål, som aktør/struktur-problemet, mikro/makro-koblingen, handlingsteori og kausalitet. De fleste av bokens kapitler, og særlig bidragene til Swedberg, Strandbakken, Leiulfslrud/Prieur og Andersson, vektlegger heller hvordan teori er redskaper som skal brukes til å analysere og gi mening til empirisk materiale. Dermed peker boken også på en vei ut av det John Goldthorpe har kalt sosiologiens «skandale», nemlig teori/empiri-gapet: kombinasjonen av empiriløs teori og teoriløs empiri.

En tredje rød tråd er den *pluralistiske* tilnærmingen til teori. Redaktørene argumenterer i sin innledning mot det de kaller et «ikonisk» syn på teori, det vil si det synet at teorier er altomfattende systemer – «lukkede totaliteter» – som fastlegger både hva sosiologer kan spørre om og svarene de finner. I stedet legges en eklektisk verktøykasse-modell til grunn, der teorier på ulikt generaliseringsnivå (som samfunnsontologiske rammeverk, mekanismer, modeller, begreper, typologier, metaforer og analogier) ses på som ressurser man bruker – inkludert kombinerer, utvikler og reviderer – alt etter hva som gagnar

det empiriske temaet man undersøker. I tillegg til redaktørenes innledning kommer denne pluralistiske tilnærmingen til uttrykk ved at ingen av kapitlene befinner seg innenfor eller argumenterer for ett bestemt teoretisk system eller rammeverk. Det nærmeste boken kommer et samlende teoretisk rammeverk er Swedbergs idé om teoretisering, som imidlertid har en ganske så løs kobling til de fleste kapitlene (og ikke nevnes i flere), og hvor Swedberg uansett forfekter nettopp et eklektisk forhold til teori. De kapitlene som mest eksplisitt forholder seg til fagets teroripluralisme, er bidragene til Ahrne, Martinussen og Kalleberg.

Endelig er boken preget av et *kreativt* forhold til teori. Å teoretisere sosialt liv innebærer ifølge redaktørene ikke – eller bør i det minste ikke innebære – «mekanisk» å presse data inn i et generelt teoretisk system. I stedet vektlegger boken, blant annet som en konsekvens av at det ikke finnes noe fiks ferdig teoretisk rammeverk for sosiologien, hvordan teoretisering ofte innebærer å komme opp med noe nytt: særlig ny teori, men også nye måter å bruke – inkludert revidere og kombinere – etablerte teorier på. Dette kommer særlig frem i kapitlene til Swedberg, Hagen, Andersson og Sohlberg. Og igjen er koblingen til Swedbergs begrep om teoretisering tett, ettersom han legger så stor vekt på hvordan sosiologer må bli bedre til å utvikle *ny* teori.

Så langt presentasjonen av boken, som overhodet ikke yter dybden og detaljene i bidragene rettferdighet. Har det så blitt en god bok? Svaret er etter min mening ja. Boken tar for seg en rekke sentrale temaer knyttet til sosiologisk teori og teoretisering, og bidragene er gjennomgående velskrevne og holder et solid faglig nivå. Det som særlig gjør at jeg stiller meg positivt til boken, er at den representerer en ny måte å diskutere teori på. Veldig mye av det som seiler under flagget sosiologisk teori (for ikke å snakke om den beslektede kategorien sosialteori), blir av Habermas treffende beskrevet som «faghistorisk rekonstruksjon med systematiske intensjoner», altså relativt «filosofiske» diskusjoner av abstrakte problemstillinger (aktør/struktur, modernitet/postmodernitet, osv.) knyttet til teoretiske «ikoner» (teoretikere og teoriretninger). Med sin praktiske, empiriske, pluralistiske og kreative tilnærming representerer *Theory in Action* en mer jordnær og konkret tilnærming til teori og teoretisering forankret i hvordan sosiologer *gjør* teori innenfor rammen av empiriske forskningsopplegg. Boken er således et friskt og relativt originalt bidrag både til den norske og internasjonale teoridebatten, og kan bidra til å trekke den i en ny retning. Den praktiske tilnærmingen gjør også at boken kan bidra til å bygge broer mellom teori og empiri og teoretikere og empirikere.

Noen kritiske innvendinger meldte seg imidlertid også under lesningen. Plassmangel gjør at jeg ikke kan diskutere enkeltbidrag, selv om det ville vært interessant å gå nærmere inn på for eksempel Hagens epistemologiske konstruktivisme, Kallebergs forsøk på å inkorporere normative spørsmål i sosiologien, hvor mye som egentlig kommer ut av Ahrnes kontrafaktiske spørsmål osv.

For det første savner jeg mer institusjonell og (særlig) intellektuell *kontekst*. Jeg tenker her særlig på det vi litt dramatisk kan kalle sosiologiens teorikrise. Sammenlignet med den rivende metodeutviklingen har teorien stagnert. Diskusjonen av etablerte teorier går delvis på tomgang, det utvikles lite ny teori, og det å drive med teori har synkende status. Er vi på vei mot en rent data- og metodestyrt teoriløs sosiologi? Det er denne teorikrisen som er bakgrunnen for Swedbergs teoretiseringsprosjekt. Det ville vært interessant å se ikke bare

redaktørene, men også flere av de andre bidragsyterne forholde seg mer eksplisitt til denne situasjonen og hva som kan/bør gjøres. Eller er de kanskje uenige i en slik dystre diagnose?

For det andre må jeg si at til å være en bok som vektlegger det kreative aspektet ved teori og teoretisering, er jeg litt skuffet over hvor lite *nytt* som kommer ut av den. De fleste temaene er velkjente for den allment orienterte sosiolog: som klassebegrepet, Webers idealtyper, Mertons mellomnivåteorier, meningsfortolkning i sosiologien og ulike typer forklaringer. De fleste forfatterne skriver dessuten om ting de allerede har skrevet om før, slik at det er mye overlapp med tidligere publikasjoner. Det viktigste unntaket er Ahrnes kapittel om kontrafaktiske spørsmåls betydning for teoretisering, som i hvert fall for denne leseren opplevdes som nytt og friskt.

For det tredje savner jeg noen *ynge stemmer*. Det er selvfølgelig bare bra at allerede etablerte og velrennomerte sosiologer skriver om sosiologisk teori. Men i en bok der gjennomsnittsalderen på forfatterne er godt over 60, må jeg innrømme at jeg tok meg i å savne noen yngre stemmer. Hva er yngre sosiologers (la oss si dem født etter 1970) forhold til teori og teoretisering? Hvordan bruker de teori? Hva slags teori? Eller er ikke «ungdommen» lenger teoriinteressert? Dette kunne også trekke yngre sosiologer inn i og dermed vitalisere teoridebatten.

For det fjerde er det en del teoretiske *temaer* jeg gjerne skulle sett ble tatt opp i boken. Disse gjenspeiler nok delvis mine egne faglige og teoretiske preferanser, og jeg er selvfølgelig klar over at ingen bok kan ta for seg alt. Allikevel drister jeg meg til å nevne noen høyst dagsaktuelle temaer: den naturalistiske vendingen, bindestrekifisering og faglig fragmentering, mangelen på helhetlig samtididiagnostisk teori, overvekten av kritisk sosiologi (boken er typisk publisert i serien «Studies in Critical Social Sciences») og mangelen på positiv sosiologi (Kallebergs kapittel er et delvis unntak) og den kausale vendingen.

Sist, men ikke minst savner jeg en litt mer *kritisk tilnærming* til grepet som er valgt med teoretisering og teoretiske operasjoner. Selv om jeg mener dette grepet er bokens styrke, er det også viktig å diskutere dets utfordringer. En bekymring er at bokens perspektiv peker i retning av en «metodologisering» av sosiologisk teori, altså at vi blir mer opptatt av hvordan vi gjør teori enn av teoriens substansielle innhold. I iveren etter å vitalisere teordiskusjonen må vi ikke, verken for undervisnings- eller forskningsformål, glemme at teori (kondensert og generalisert systematisk kunnskap om sosialt liv) er målet for sosiologien, mens teoretisering bare er dens middel. Kort sagt, middelet må ikke fortrenge målet. For det andre bekymrer jeg meg for at bokens perspektiv vil sette Stor Teori (Grand Theory) under enda sterkere press. Forrige gang (så langt jeg kan se) det ble utgitt en ren teoriantologi i Norge, var i 1998: *Modernitet – refleksjoner og idébrytninger* (Nilsen og Fürst, red.). Dens tema var Stor Teori med vekt på problemstillinger som modernitet, postmodernitet, rasjonalitet, identitet, aktør/struktur-problemet og subjektivism/objektivism, knyttet til «ikoniske» teoretikere som Weber, Simmel, Benjamin, Habermas, Giddens, Bourdieu, Foucault og Kristeva. Boken illustrerte således hva Quentin Skinner kalte «the return of Grand Theory» på 1980- og 1990-tallet. *Theory in Action*, med sin kritikk av «ikonisk» teori og praktisk-metodologiske og empiriske tilnærming til teori, illustrerer og bidrar heller til «the departure from Grand Theory». Dette har i mine øyne en betydelig kostnad da det er Stor Teori og «ikoniske» teorier og teoretikere som har stilt og svart på de store spørsmålene som i hvert fall har trukket meg til sosiologien, og som dertil har gitt faget identitet,

innsikt, egenart og posisjon i akademia og offentligheten. Jeg sier absolutt ikke at redaktørene og bidragsyterne i *Theory in Action* er «mot» Stor Teori; men slike bekymringer hadde fortjent litt mer omtanke enn den ganske bryske avvisningen av «ikonisk» teori i bokens innledning.

Disse innvendingene til tross, synes jeg som nevnt dette er en god bok. I sin rapport fra 2010 hevdet NFR-panelet at norsk sosiologi er teorivak – en situasjon som ikke har endret seg nevneverdig i de årene som har gått. Et illustrerende eksempel er syvende og hittil siste utgave av *Det norske samfunn* fra 2016. Min uformelle opptelling viser at i 35 av bokens 42 kapitler er teori enten nesten helt fraværende eller ikke integrert i de empiriske analysene. I mine øyne illustrerer boken situasjonen i norsk sosiologi: en teorivak empirisme som gjør at vi i for liten grad tar steget fra empirisk informasjon til teoretisk formidlet innsikt. Kort sagt, vi drukner i empiri som vi bruker altfor lite tid og krefter på å teoretisere. Jeg har derfor spøkefullt foreslått femårig empirinekt for norske sosiologer slik at teorien kan komme på høyde med empirien. Et mer seriøst forslag er å inkorporere teori og teoridiskusjon mer intensivt i den empiriske forskningen. Et slikt prosjekt er *Theory in Action* et viktig bidrag til. Dette er derfor ikke bare en god bok, det er også en viktig bok. NFR-panelet som etterlyste mer teoretisk orientert sosiologisk forskning, har her fått valuta for pengene.